

Enes S. Omerović, *Nacionalne manjine u Bosni i Hercegovini (1918-1941)*. Sarajevo 2019: Institut za historiju Univerziteta u Sarajevu.

U knjizi pod naslovom *Essaying the Past: How to Read, Write and Think about History* američki autor Jim Cullen posebno poglavlje posvetio je ukazivanju na značaj postavljanja pravih pitanja tvrdeći kako dobri odgovori na istraživačka pitanja proizlaze iz dobrih pitanja. Dalje je, u kontekstu rada sa studentima, naveo da dobri studenti imaju dobre odgovore, ali da sjajni studenti imaju dobra pitanja zaključujući kako dobra pitanja mogu biti odgovorena na više načina te da otvaraju prozore prema prošlosti i sadašnjosti. Upravo je u ovakvoj metodološkoj postavci moguće čitati i prezentirati rezultate višegodišnjih istraživanja Enesa S. Omerovića sažetih u knjizi o nacionalnim manjima u Bosni i Hercegovini u decenijama između dva svjetska rata, vremenu nimalno naklonjenom manjinama uopće, pa ni nacionalnim manjinama. Slom multinacionalnih carstava u toku Prvog svjetskog rata, a koja su stoljećima prije toga vladala teritorijama i narodima centralne i jugoistočne Evrope, praktično je onemogućio jednostavno uspostavljanje nacionalnih država bez pojavljivanja „pitanja nacionalnih manjina“. Iz suprotne perspektive, moglo bi se tvrditi da „problem/pitanje“ nisu „nacionalne manjine“ nego uspostavljanje „nacionalne države“, ali to je tema za drugu i veoma dugu raspravu. Brojni su primjeri kojim bismo mogli argumentirati navedene tvrdnje, a demografska je slika novih, nacionalnih država, najbolji pokazatelj kako praktično nije bilo moguće ostvariti jednobojnu sliku. Kao historiografski problem, pitanje nacionalnih manjina u Kraljevini Srba, Hrvata, Slovenaca/Kraljevini Jugoslaviji, dakle i u Bosni i Hercegovini, nije novina, ali pojava historičara koji ovako temeljito pristupa pitanju mjesta, uloge, značaja i doprinosa nacionalnih manjina bosanskohercegovačkom društvu između dva svjetska rata jeste pažnje vrijedna novina za koju bi se, s pravom, moglo kazati kako su se u ovoj knjizi „pronašli“ tema i istraživač. Kao posljednji i najveći studentski zadatak, doktorski rad, pokazatelj je dobrog izbora i vođenja, pa prema tome, zasluge za pojavu ove knjige uz autora, svakako, snosi i učitelj.

Omerovićev višegodišnji interes za krupnija pitanja bosanskohercegovačke historije prve polovine 20. stoljeća zaokružen je u jedinstvenu monografiju, kojom izdavač, Institut za historiju Univerziteta u Sarajevu, nastavlja obogaćivati bosanskohercegovačku historiografsku produkciju kroz posebnu ediciju, u kojoj su do sada objavljivani naslovi bez kojih praktično nije moguće

zamisliti bilo kakvo ozbiljnije sagledavanje i ocjenjivanje historiografije u Bosni i Hercegovini. Kao i kod svakog ozbiljnijeg istraživanja, i u slučaju ove knjige, uvod je posvećen pravilnom i veoma detaljno elaboriranom definiranju odgovora na pitanje šta su to (bile) nacionalne manjine u Bosni i Hercegovini da bi nastavak Omerovićeve historiografske naracije mogao, poglavlje po poglavlje, pitanje po pitanje, podatak po podatak, biti sklopljen u jedinstvenu, ali šaroliku sliku bosanskohercegovačkog društva između dva svjetska rata. Istina, fokus jeste na nacionalnim manjinama, njihovim demografskim prilikama, ekonomsko-socijalnom položaju, školstvu, udruženjima i asocijacijama te vjerskom životu – jer to i jeste predmet njegova interesovanja, ipak je u konačnici moguće vidjeti i bosanskohercegovačku stvarnost navedenog razdoblja iako je relativno malo prostora, kao zasebna cjelina, izdvojeno opisu odnosa domaćeg i manjinskog stanovništva. Ovisno o karakteru i raspoloživosti relevantne izvorne podloge, ovo bi pitanje moglo biti i predmet zasebnog istraživanja, što je opet argument u korist ove knjige – dobra je onoliko koliko kvalitetnih pitanja otvara i historiografski zaokružuje, ali i onoliko koliko pokazuje pravce za nova istraživanja, dakle, koliko daje prilike drugom istraživaču da ponudi svoj doprinos ovoj temi.

Uporedno čitanje prve dvije velike cjeline, demografska kretanja i ekonomsko-socijalna struktura manjinskog stanovništva u Bosni i Hercegovini najplastičnije pokazuje samu suštinu Omerovićevog istraživanja i, iako su u ovim poglavljima numerički pokazatelji izrazito prisutni u tekstu, što otežava čitanje, dovoljna su za razumijevanje suštine istraživačkog problema, odnosno, mogu se smatrati bazičnim dijelom knjige jer svako preostalo pitanje o kojem Omerović piše nije moguće valjano razumjeti bez „broja“ i socijalno-ekonomske slike određene manjinske zajednice o kojoj govori. Tek je iz takve perspektive moguće razumjeti zašto je bilo važno na početku problematizirati pitanje šta su manjine, kako se definira njihov status, te ko su nacionalne manjine u Bosni i Hercegovini. Konačno, nakon temeljitih odgovora na ova pitanja, te demografske slike i socijalno-ekonomske strukture manjinskog stanovništva i njihovog učešća u privrednom životu Bosne i Hercegovine, moguće je razumjeti zašto pored dvanaest posebno elaboriranih manjinskih zajednica (Jevreji, Romi, Nijemci, Poljaci, Rusini/Ukrajinci, Česi, Mađari, Italijani, Rusi, Rumuni, Slovaci, Albanci) i dalje ima prostora da se barem spomenu „ostali“ iako u ovoj knjizi nema posebnog govora o Turcima, Bugarima, Grcima, Francuzima, Englezima, Holandanima, Arapima, Norvežanima, Dancima čiji

se broj „u Bosni i Hercegovini u međuratnom periodu nije značajnije mijenjao ni povećavao“. Možda je i sami spomen dovoljan da se neko odluči posvetiti pažnju navedenim zajednicama i time dodatno osvijetliti ovo historiografsko pitanje.

Uz „(Ne)učesće nacionalnih manjina i njihovih političkih predstavnika u političkom životu Bosne i Hercegovine“, poglavlje kojim su obrađena pitanja mjesta i uloge nacionalnih manjina u privremenim organima vlasti 1918/1919. godine, djelovanje kroz stranačke organizacije, učesće na izborima i angažman u javnoj upravi, oblastima u kojima su pripadnici manjinskih zajednica imali malo manevarskog prostora za djelovanje i vlastiti iskaz, ipak su poglavlja o školstvu i djelovanju manjinskih zajednica kroz udruženja prava slika onog života koji je manjinskim zajednicama bio od posebnog interesa i u čemu su, u komunikaciji sa državom, ostavili brojnu izvornu građu maksimalno iskorištenu za rekonstrukciju i opis ovih tema. Vjerske prilike i odnos vjerskih zajednica i nacionalnih manjina su, uz poglavlje o štampi i ranije spomenuto o odnosu domaćeg i manjinskog stanovništva cjeline kojim je Omerović kompletirao svoj istraživački zadatak, ali to nije posljednje što ovo knjigom nudi budući da knjiga ima veoma vrijedne priloge o brojčanom udjelu manjinskih zajednica na popisima stanovništva u Bosni i Hercegovini 1910, 1921. i 1931. godine. Prema načinu na koji su pripremljeni i prezentirani, prilozi su pravo bogatstvo informacija o Bosni i Hercegovini u prvim decenijama 20. stoljeća, do početka Drugog svjetskog rata.

Omerovićeva knjiga predstavlja, u punom smislu riječi, hvale vrijedan istraživački napor jer je u odnosu na raspoloživu izvornu građu autor postavljao prava pitanja, tragao za valjanim odgovorima, temeljito i dosljedno argumentirao svoje teze. Pokazatelj je to zrelosti istraživačkog postupka i izraslosti autora pred kojim su godine istraživanja u kojima bosanskohercegovačka historiografija s pravom očekuje nešto novo, jer nakon monografije o političkom nasilju u Bosni i Hercegovini 1918-1921. i ove o nacionalnim manjinama, Omerović se etablirao kao zrela historiografska figura mlađe generacije bosanskohercegovačkih historičara koji se istraživački bave međuratnim razdobljem. U tom smislu bi, a u vezi s ovom temom, Omeroviću moglo biti kandidirano i istraživačko pitanje o bosanskohercegovačkim muslimanima u međuratnom periodu u kontekstu političkog nasilja s jedne, i (ne)opradvanosti teze o njihovom manjinskom

statusu, s druge strane. Pokazao je, naime, dosadašnjim radom da se može nositi s velikim temama i krupnim pitanjima, odnosno, da je historičar koji može unaprijediti historijsku nauku. Ovo posebno ističemo u odnosu na rečeno na početku ovoga teksta, o mogućnostima odgovora na više načina i u otvaranju prozora u odnosu na prošlost i sadašnjost. Prije svega, sadašnjost, ili bolje rečeno, budućnost jer je to jedini vremenski okvir u kojem se nešto može i treba mijenjati (dakle, nikako se ne truditi da se mijenja prošlost), je prostor u kojem Omerović može nuditi nešto novo u skladu sa odavno poznatim tezama da „kada svaka generacija iznova i drugačije piše o pojedinim povijesnim pojavama, to nije samo zato što su otkriveni novi izvori i što se primjenjuju nove metode nego i zato što se promijenila perspektiva iz koje se rekonstruira prošla zbilja“. Cijenimo da bi pokretanjem starih pitanja iz nove perspektive ili otvaranjem novih perspektiva bosanskohercegovačka historiografija mogla biti znatno unaprijeđena, a za takvo što je potrebno, prije svega, imati nove ideje. Knjigom o nacionalnim manjinama u Bosni i Hercegovini Omerović je pokazao da je „historičar sa idejom“ i taj potencijal treba usmjeravati u pravcu daljeg zagovaranja teza o višestrukim mogućnostima za historiografski pogled u prošlost. Čak i korice ove knjige pokazuju da je moguće čitati iz više uglova. Probajte.

Amir Duranović